

บทที่ ๔

บทสรุป

การศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนและปัจจัยอันเป็นมูลเหตุการย้ายถิ่นของข้าราชการครูสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในเขตกรุงเทพฯ ผู้ศึกษาได้แยกการศึกษาเป็น ๔ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ศึกษาลักษณะของผู้ย้ายถิ่น ตอนที่ ๒ ศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้ย้ายถิ่นกลุ่มนี้ นับตั้งแต่รับราชการในกระทรวงศึกษาธิการจนถึงปัจจุบัน ตอนที่ ๓ ศึกษาเกี่ยวกับมูลเหตุการย้ายถิ่นเมื่อครั้งสุดท้าย และตอนที่ ๔ ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอันอาจเป็นมูลเหตุการย้ายถิ่นของข้าราชการครูกลุ่มนี้ ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางประชากร มาพิจารณาประกอบกับความต้องการย้ายถิ่นของข้าราชการครูกลุ่มนี้ ปัจจัยทางสังคมได้แก่ ภูมิลาเนาเดิม ประสบการณ์ที่เคยย้ายถิ่น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ระดับราชการ การถือกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัย รายได้ต่อเดือนของคู่สมรส ปัจจัยทางประชากร ได้แก่ อายุ สถานภาพการสมรส ผลการศึกษาครั้งนี้พอที่จะสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

ลักษณะของผู้ย้ายถิ่น

ลักษณะทางประชากร ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุค่อนข้างสูง คือระหว่าง ๒๔-๔๗ ปี และส่วนมากมักเป็นคู่สมรสแล้วมากกว่าเป็นโสด (ตารางที่ ๑๑-๑๒)

ลักษณะทางสังคม ระดับการศึกษา โดยทั่วไปพบว่าผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ยกเว้นกลุ่มประถม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิลาเนาเดิมของผู้ย้ายถิ่น เข้ากรุงเทพฯ พบว่าส่วนใหญ่เป็นผู้มีภูมิลาเนาเดิมอยู่ในภาคกลาง รองลงมาอยู่ในกรุงเทพฯ (ตารางที่ ๑๓-๑๔)

ลักษณะทางเศรษฐกิจที่ศึกษาได้แก่ ระดับราชการ และการถือครองที่อยู่อาศัย โดยทั่วไปผู้ย้ายถิ่นกลุ่มนี้จะมีชั้นราชการอยู่ในระดับ ๓-๔ ยกเว้นกลุ่มวิทยาลัยครู ซึ่งส่วนมากผู้ย้ายถิ่นมีชั้นราชการระดับ ๔ ขึ้นไป ส่วนการถือครองที่อยู่อาศัย โดยทั่วไปผู้ย้ายถิ่นมีที่อยู่อาศัย

ประเภทเช่าอยู่ อาศัยผู้อื่นอยู่ และมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง โดยมีจำนวนร้อยละ
ใกล้เคียงกัน แต่ในกลุ่มประณมและมัธยมมีลักษณะต่างไปบ้าง คือ ผู้ย้ายถิ่นใน ๒ กลุ่ม
สถานศึกษานี้จะมีที่อยู่อาศัย เป็นของตนเองมากกว่ามีที่อยู่อาศัยประเภทเช่าอยู่ (ตารางที่ ๑๔-๑๖)
แบบแผนการย้ายถิ่น

พิจารณาการย้ายถิ่นในช่วงตั้งแต่เริ่มรับราชการจนถึงปัจจุบัน ข้าราชการครู
น้อยกว่าครึ่งหนึ่ง เคยย้ายถิ่นข้ามจังหวัด คือมีร้อยละ ๓๔.๐ ของข้าราชการครูทั้งหมด และ
มีร้อยละ ๒๔.๔ ของข้าราชการครูทั้งหมด เคยย้ายถิ่นภายในจังหวัด ซึ่งผลการศึกษานี้
สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาที่ว่าผู้ได้รับการศึกษาในชั้นอุดมศึกษาจะย้ายถิ่นข้ามจังหวัดมากกว่า
ย้ายถิ่นภายในจังหวัด (ตารางที่ ๑๗) และเมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นข้ามจังหวัด
นับตั้งแต่เริ่มรับราชการจนถึงปัจจุบันในแต่ละกลุ่มประเภทสถานศึกษา จะพบว่ากลุ่มวิทยาลัยครู
มีอัตราสูงสุด คือมีถึงร้อยละ ๔๗.๑ รองลงมาเป็นกลุ่มประณม และน้อยสุดเป็นกลุ่มมัธยม
ที่เป็น เช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่าลักษณะของข้อมูล กล่าวคือ กลุ่มประณมมีอัตราส่วนของผู้สมรส
สูงสุด คือ มีถึงร้อยละ ๗๑.๗ รองลงมาเป็นกลุ่มวิทยาลัยครูมีร้อยละ ๖๒.๑ น้อยที่สุด คือ
กลุ่มมัธยมมีเพียงร้อยละ ๔๖.๒ และผลจากการศึกษาคั้งนี้พบว่า ผู้สมรสจะมีประสบการณ์
ย้ายถิ่นหลายครั้งมากกว่าผู้เป็นโสดและอีกประการหนึ่งในกลุ่มวิทยาลัยครู มักจะมีโอกาส
ย้ายถิ่นข้ามจังหวัดได้ง่ายกว่ากลุ่มอื่น ๆ ด้วยเหตุว่า สถานศึกษาระดับวิทยาลัยครูได้มีกระจาย
ไปทุกจังหวัด เช่นกับสถานศึกษาอื่น ๆ

จำนวนการย้ายถิ่นและท้องถิ่นที่ย้ายจากมาเมื่อครั้งสุดท้าย

เมื่อให้ความหมายผู้ย้ายถิ่นว่าหมายถึง ผู้ที่เคยย้ายถิ่นมาแล้วอย่างน้อย ๑ ครั้ง
นับตั้งแต่เริ่มรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ปรากฏว่า ข้าราชการครูที่เคยย้ายถิ่นนั้น
ส่วนใหญ่เคยย้ายเพียง ๑ ครั้งเท่านั้น คือ ข้าราชการครูร้อยละ ๗๓.๒ เคยย้ายถิ่นเพียง
ครั้งเดียว เมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่น ๑ ครั้งในกลุ่มข้าราชการครูทั้ง
๓ กลุ่ม กลุ่มมัธยมเคยย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้ง มากที่สุด รองลงมาเป็นกลุ่มวิทยาลัยครู และ

น้อยที่สุด เป็นกลุ่มประถม อัตราส่วนมีดังนี้ คือ ๗๕.๗ ๗๐.๓ ๖๔.๔ แต่เมื่อเปรียบเทียบ อัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นหลายครั้ง กลุ่มวิทยาลัยครูและกลุ่มประถมนี้อัตราส่วนผู้เคยย้ายถิ่น หลายครั้งมากที่สุด รองลงมาเป็นกลุ่มมัธยม อัตราส่วนมีดังนี้ คือ ๒๔.๗ ๒๔.๔ และ ๒๒.๓ ตามลำดับ (ตารางที่ ๑๘) กลุ่มวิทยาลัยครูและกลุ่มประถมนี้อัตราส่วนที่มีผู้ย้ายถิ่น หลายครั้งมากที่สุด และเมื่อพิจารณาภาคที่ผู้ย้ายถิ่นได้ย้ายจากมาครั้งสุดท้าย พบว่าผู้ย้ายถิ่น ทั้ง ๓ กลุ่ม ย้ายมาจากจังหวัดในภาคกลางมากที่สุด คือมีร้อยละ ๓๗.๖ รองลงมาย้ายมาจาก จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือมีเพียงร้อยละ ๑๔.๔ แสดงว่าลักษณะการย้ายถิ่น เป็น การย้ายภายในภาคเดียวกัน มากกว่าย้ายระหว่างภาค และเมื่อแยกพิจารณาในแต่ละสถานศึกษา ผู้ย้ายถิ่นทั้ง ๓ กลุ่ม เป็นผู้ย้ายมาจากภาคกลางเป็นอัตราส่วนร้อยละ ๓๔.๑ ๓๖.๔ และ ๔๒.๖ สำหรับกลุ่มประถม มัธยม และวิทยาลัยครู ตามลำดับ (ตารางที่ ๑๘)

เมื่อพิจารณาความถี่ของการย้ายถิ่นตามลักษณะภูมิลำเนาเดิม กล่าวคือ เมื่อพิจารณา ภูมิลำเนาเดิมของผู้ย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้ง พบว่า โดยทั่วไปเป็นผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในภาคกลาง มากที่สุด คือ ในกลุ่มประถมผู้ย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้ง มาจากภาคกลางร้อยละ ๗๒.๔ กลุ่มมัธยม มาจากภาคกลางร้อยละ ๘๔.๔ และกลุ่มวิทยาลัยครูมาจากภาคกลางร้อยละ ๗๓.๓ ผลการ ศึกษาครั้งนี้ จึงสรุปได้ว่า ผู้ย้ายถิ่นทั้ง ๓ กลุ่มสถานศึกษาที่เคยย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้ง จะเป็น ผู้ย้ายมาจากจังหวัดในภาคกลางมากที่สุด ซึ่งต่างจากผู้เคยย้ายถิ่นหลายครั้งจะเป็นผู้มีภูมิลำเนา เดิมอยู่ในจังหวัดภาคอื่น ๆ อีก ๔ ภาค มากกว่ามีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดในภาคกลาง และกรุงเทพฯ (ตารางที่ ๒๐)

เมื่อพิจารณาความถี่การย้ายถิ่นประกอบกับอายุ และเปรียบเทียบอัตราส่วนการ ย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้ง จะพบว่า อัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้ง จะมีมากที่สุดในกลุ่ม อายุต้น ๆ และอัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้งจะค่อย ๆ ลดลงเมื่อกลุ่มอายุของผู้ เคยย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้ง ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น และลักษณะเช่นนี้มีลักษณะเหมือนกันหมดทุกกลุ่ม สถานศึกษา กล่าวคือ อัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นเพียง ๑ ครั้ง ในกลุ่มอายุ ๑๔-๒๗ ปี

๒๘-๓๗ ปี ๓๘-๔๗ ปี ๔๘ ปีและสูงกว่า มีดังนี้ คือ กลุ่มประถม ๑๐๐.๐ ๘๐.๐ ๖๔.๔ และ ๔๒.๘ ตามลำดับ กลุ่มมัธยม ๘๗.๘ ๘๖.๘ ๖๑.๐ และ ๖๑.๑ ตามลำดับ กลุ่มวิทยาลัยครู ๕๐.๐ ๘๕.๗ ๖๓.๔ และ ๕๔.๕ ตามลำดับ นั่นคือข้าราชการครูที่มีอายุสูง จะมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นหลายครั้งมาก (ตารางที่ ๒๒.)

เมื่อพิจารณาความถี่การย้ายถิ่นกับสถานภาพสมรส พบว่า ผู้ย้ายถิ่นที่เป็นโสดจะมี อัตราส่วนการย้ายถิ่นเพียงครั้งเดียวมากกว่าผู้ที่สมรสแล้ว ในขณะที่เดียวกันผู้สมรสแล้วจะมี อัตราส่วนการย้ายถิ่นหลายครั้งมากกว่าผู้เป็นโสด เช่นในระดับมัธยม ผู้เคยย้ายถิ่นเพียง ครั้งเดียวที่เป็นโสดมีอัตราส่วนร้อยละ ๘๘.๐ ที่สมรสแล้วมีอัตราส่วนร้อยละ ๗๑.๗ และผู้ เคยย้ายถิ่น ๒ ครั้ง ที่เป็นโสดมีอัตราส่วนร้อยละ ๘.๒ ที่สมรสแล้วมีอัตราส่วนร้อยละ ๒๖.๕ นั่นคือผู้ย้ายถิ่นที่สมรสแล้วจะมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นหลายครั้งมากกว่าผู้เป็นโสด (ตารางที่ ๒๔)

ความถี่การย้ายถิ่นกับระดับการศึกษา การศึกษาครั้งนี้ไม่อาจสรุปได้ว่าผู้ย้ายถิ่นได้ รับการศึกษาระดับสูงขึ้นไปจะมีอัตราส่วนการย้ายถิ่นหลายครั้งมากกว่าผู้ย้ายถิ่นที่ได้รับการศึกษา ระดับต่ำกว่า กล่าวคือ เมื่อแยกพิจารณาตามกลุ่มสถานศึกษาพบว่า มีกลุ่มวิทยาลัยครูเพียง กลุ่มเดียว โดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่มีการศึกษาสูงขึ้นไปจะมีอัตราส่วนของการย้ายถิ่นหลายครั้งสูงขึ้นด้วย นั่นคือ ในกลุ่มวิทยาลัยครู ผู้ย้ายถิ่นซึ่งได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีมีอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่น ๒ ครั้ง หรือมากกว่าอยู่ร้อยละ ๒๗.๕ ในขณะที่ผู้ย้ายถิ่นซึ่งได้รับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่น ๒ ครั้ง หรือมากกว่าอยู่ร้อยละ ๓๔.๘ ในขณะที่พบว่าในกลุ่มประถม ศึกษาและมัธยม ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน

จากการศึกษา เกี่ยวกับความถี่การย้ายถิ่นของกลุ่มผู้ย้ายถิ่นครั้งนี้สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ข้าราชการครูกลุ่มนี้ เคยย้ายถิ่นเพียงครั้งเดียวมากที่สุด คือ เป็นการย้ายโดยตรง เข้ากรุงเทพฯ และส่วนใหญ่เป็นผู้มีตุ้มลาเนาเดิมอยู่ในจังหวัดภาคกลาง และเมื่อพิจารณา อัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๑ ครั้ง จะพบว่าอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๑ ครั้ง จะมี

ความแตกต่างกันประการใดขึ้นอยู่กับปัจจัยทางประชากรและสังคมเป็นสำคัญ คือ เมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๑ ครั้ง ตามภาคอันเป็นภูมิภาคอันเป็นภูมิภาคเดิมพบว่ามีอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๒ ครั้ง ซึ่งมีภูมิภาคเดิมอยู่ในภาคกลางมีน้อยที่สุด ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ภูมิภาคเดิมอยู่ภาคอื่น ๆ อีก ๔ ภาค เมื่อเปรียบเทียบตามระดับการศึกษา พบว่าอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๑ ครั้ง ที่ได้รับการศึกษาสูง จะมีมากกว่าอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่าหนึ่งครั้งที่ได้รับการศึกษาค่ำกว่า เมื่อเปรียบเทียบตามกลุ่มอายุพบว่าอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๑ ครั้ง ที่มีอายุมากจะมีมากกว่าอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๑ ครั้ง ที่มีอายุต่ำกว่า และเมื่อเปรียบเทียบตามสถานภาพการสมรสพบว่าอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๑ ครั้ง ที่สมรสแล้วมีมากกว่าอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากกว่า ๑ ครั้ง ที่เป็นโสด

สาเหตุของการย้ายถิ่นเมื่อครั้งสุดท้าย

จากคำถามที่ถามถึงสาเหตุการย้ายถิ่นเมื่อครั้งสุดท้าย ปรากฏว่าผู้ย้ายถิ่นทั้ง ๓ กลุ่มสถานศึกษาให้คำตอบเกี่ยวกับสาเหตุทางสังคมเป็นสำคัญ กล่าวคือ ผู้ย้ายถิ่นให้เหตุผลย้ายตามครอบครัวเป็นอัตราส่วนสูงสุด คือ มีร้อยละ ๓๗.๒ รองลงมาเป็นอัตราส่วนร้อยละ ๒๐.๕ ซึ่งผู้ย้ายถิ่นให้เหตุผลมากกว่า ๑ สาเหตุ ส่วนใหญ่เป็นสาเหตุเกี่ยวกับภูมิภาคเดิมและให้ใกล้ชิดเครือญาติ เมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นที่ให้เหตุผลเกี่ยวกับครอบครัวเป็นสำคัญใน ๓ กลุ่มสถานศึกษา กลุ่มประถมิให้เหตุผลเกี่ยวกับครอบครัวมากที่สุด คือ มีร้อยละ ๖๒.๕ รองลงมาเป็นกลุ่มมัธยมมีจำนวนร้อยละ ๓๒.๕ น้อยที่สุดเป็นกลุ่มวิทยาลัยครูมีร้อยละ ๒๖.๗ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มประถมมีอัตราส่วนของผู้สมรสมากที่สุด จึงทำให้กลุ่มประถมิให้เหตุผลเกี่ยวกับครอบครัว และเมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นที่ให้เหตุผลมากกว่า ๑ ข้อ ส่วนใหญ่เป็นเหตุผลเกี่ยวกับภูมิภาคเดิมและเหตุผลอื่น ปรากฏว่ากลุ่มวิทยาลัยครูให้เหตุผลเกี่ยวกับภูมิภาคเดิมเป็นอันดับสูงสุด คือ มีอัตราส่วนร้อยละ ๒๔.๗ รองลงมาเป็นกลุ่มมัธยมมีร้อยละ ๒๐.๐ และน้อยที่สุดเป็นกลุ่มประถมิร้อยละ ๑๒.๕ การที่กลุ่มวิทยาลัยครูให้เหตุผลเกี่ยวกับภูมิภาคเดิมมากที่สุด อาจเป็นเพราะว่าผู้ย้ายถิ่นในกลุ่ม

วิทยาลัยครูส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่กรุงเทพฯ นอกจากนั้นมีเหตุผลทางสังคม เกี่ยวกับการศึกษาคือ มีอัตราส่วนร้อยละ ๗.๔ เหตุผลเกี่ยวกับบรรยากาศที่ทำงานมีร้อยละ ๕.๒ การศึกษาคั้งนี้พบว่าสาเหตุทางเศรษฐกิจแทบจะไม่มีควมสำคัญเลย เพราะผู้ย้ายถิ่นให้คำตอบว่า อยู่กรุงเทพฯ อาจมีรายได้ดีกว่ามีเพียงร้อยละ ๑.๑ เท่านั้น เป็นที่สังเกตว่าเมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นที่ให้เหตุผลเกี่ยวกับการศึกษาต่อใน ๓ กลุ่มสถานศึกษา กลุ่มมัธยมให้เหตุผลข้อนี้มากที่สุด คือมีอัตราส่วนร้อยละ ๔.๔ รองลงมาเป็นกลุ่มประถมมีอัตราส่วนร้อยละ ๖.๔ น้อยที่สุด คือ กลุ่มวิทยาลัยครู มีอัตราส่วนร้อยละ ๒.๐ และเมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นที่ตอบสาเหตุเกี่ยวกับบรรยากาศที่ทำงานพบว่ากลุ่มมัธยมมีมากที่สุด คือมีอัตราส่วนร้อยละ ๗.๔ รองลงมาเป็นกลุ่มวิทยาลัยครูมีอัตราส่วนร้อยละ ๒.๔ ส่วนกลุ่มประถมไม่มีเลย (ตารางที่ ๒๔)

ผลการศึกษาคั้งนี้ทำให้ทราบว่าสาเหตุของการย้ายถิ่นแต่ละครั้งย่อแตกต่างกันไปตามลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของผู้ย้ายถิ่นนั้น ๆ และสาเหตุการย้ายถิ่นมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดอย่างเดียว หากแต่เกิดจากปัจจัยหลายประการประกอบกัน และจะมีปัจจัยบางอย่างซึ่งแสดงลักษณะเด่น อย่างเช่น การศึกษาคั้งนี้พบว่าปัจจัยทางสังคมเกี่ยวกับครอบครัวและภูมิลำเนาเดิมมีลักษณะเด่นที่สุด ส่วนปัจจัยทางเศรษฐกิจมิได้แสดงลักษณะสำคัญเลย ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า การศึกษาคั้งนี้ศึกษาสาเหตุ การย้ายถิ่นเมื่อครั้งสุดท้ายของข้าราชการครู โดยนับช่วงตั้งแต่เริ่มรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งแสดงว่าทุกคนต่างมีงานทำแล้ว เหตุผล ที่ผู้ศึกษานับช่วงการย้ายถิ่นตั้งแต่เริ่มรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ เพราะว่าผู้ศึกษาต้องการทราบสาเหตุอย่างแท้จริงของการย้ายถิ่นของกลุ่มบุคคลซึ่งรับราชการเป็นครูแล้ว โดยจำแนกเป็น ๓ กลุ่ม เพื่อจะได้เปรียบเทียบว่าเหตุผลของแต่ละกลุ่มจะมีอัตราส่วนเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษาคั้งนี้จะพบว่า สาเหตุการย้ายถิ่นเมื่อครั้งสุดท้ายของผู้ย้ายถิ่นกลุ่มนี้จะมีสาเหตุทางสังคมและเป็นลักษณะที่เด่น ส่วนสาเหตุทางเศรษฐกิจแทบจะไม่มีควมสำคัญเลยก็ตาม ผู้ศึกษาใครจะทราบถึงความต้องการย้ายถิ่นครั้งต่อไปว่า จะมีปัจจัยใดบ้างที่อาจยังผลให้เกิดการย้ายถิ่น ปัจจัยทาง

สังคมจะมีความสำคัญอีกต่อไปหรือไม่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจจะมีความสำคัญบ้างหรือไม่ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้ถามถึงความต้องการย้ายถิ่นกับกลุ่มข้าราชการครูทั้ง ๓ กลุ่มนี้ โดยพิจารณา ประกอบกับปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจและประชากร ซึ่งผู้ศึกษา จะได้กล่าวต่อไป

อายุขณะย้ายถิ่น เมื่อครั้งสุดท้าย

ผู้ย้ายถิ่นมีอายุขณะย้ายถิ่น เมื่อครั้งสุดท้ายอยู่ในกลุ่มอายุ ๒๓-๒๗ ปี เป็นอันดับสูงสุด คือมีอัตราส่วนร้อยละ ๓๐.๖ รองลงมาอยู่ในกลุ่มอายุ ๒๔-๓๒ ปี มีอัตราส่วนร้อยละ ๒๔.๖ เมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่นตามกลุ่มอายุขณะย้ายถิ่น เมื่อครั้งสุดท้ายใน ๓ กลุ่มสถาน ศึกษา มีอัตราส่วนต่างกันดังนี้ คือ กลุ่มประถมอายุขณะเมื่อย้ายถิ่นครั้งสุดท้ายอยู่ในกลุ่มอายุ ๒๔-๓๒ ปีเป็นอัตราส่วนสูงสุด คือ มีอัตราส่วนร้อยละ ๓๔.๖ กลุ่มมัธยม อายุขณะย้ายถิ่น เมื่อครั้งสุดท้ายอยู่ในกลุ่มอายุ ๒๓-๒๗ ปีเป็นอัตราส่วนสูงสุด คือมีร้อยละ ๓๖.๕ กลุ่มวิทยาลัยครู อายุขณะย้ายถิ่นครั้งสุดท้ายอยู่ในกลุ่มอายุ ๒๔-๓๒ ปีเป็นอัตราส่วนสูงสุด คือ มีอัตราส่วนร้อยละ ๓๒.๗ (ตารางที่ ๒๔)

สถานภาพสมรสขณะย้ายถิ่น เมื่อครั้งสุดท้าย

เนื่องจากข้อจำกัดของข้อมูล คือในแบบสอบถาม มิได้มีคำถามเกี่ยวกับสถานภาพ สมรส ขณะย้ายถิ่น เมื่อครั้งสุดท้าย แม้ว่าสถานภาพการสมรสจะมีใช้มีปัจจัยผลักดันหรือดึงดูดให้ เกิดการย้ายถิ่นโดยตรงก็ตาม แต่สถานภาพการสมรสก็มีส่วนทำให้เกิดการย้ายถิ่นในลักษณะ ต่างกัน การศึกษาค้นคว้าพบว่า มีอัตราส่วนการย้ายถิ่นหลายครั้งในกลุ่มผู้สมรสแล้วมากกว่ากลุ่ม ผู้เป็นโสด เช่น ในกลุ่มมัธยมพบว่าอัตราส่วนของผู้ย้ายถิ่น ๒ ครั้ง และมากกว่า ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่น ที่สมรสแล้วมีร้อยละ ๒๖.๕ ส่วนในกลุ่มผู้เป็นโสดมีร้อยละ ๘.๒ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ข้อมูลมีลักษณะ จำกัด คือ ผู้ศึกษามีได้มีรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ของผู้ย้ายถิ่นขณะย้ายถิ่น เมื่อครั้ง สุดท้าย ด้วยเกรงว่าผู้ตอบอาจจะจ่ารายละเอียดต่าง ๆ ขณะย้ายถิ่น เมื่อครั้งสุดท้ายไม่ได้ ผู้ศึกษาจึงได้มีแต่คำถามเกี่ยวกับความต้องการการย้ายถิ่นและได้นำลักษณะทางประชากร สังคม

และเศรษฐกิจต่าง ๆ มาศึกษาควบคู่กับความต้องการย้ายถิ่น สิ่งเหล่านี้อาจนำไปสู่ความเข้าใจถึงปัจจัยอันอาจจะยังผลให้เกิดการย้ายถิ่นของกลุ่มข้าราชการครูกลุ่มนี้ได้อย่างแท้จริงมากกว่าการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ขณะย้ายถิ่นเมื่อครั้งสุดท้าย

ปัจจัยอันอาจ เป็นข้อมูลการย้ายถิ่น

ในการศึกษาถึงปัจจัยอันอาจยังผลให้เกิดการย้ายถิ่นในกลุ่มข้าราชการครูสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในเขตกรุงเทพฯ ผู้ศึกษาได้นำรายละเอียดเกี่ยวกับความต้องการย้ายถิ่น สิ่งเหล่านี้อาจนำมาซึ่งความเข้าใจถึงปัจจัยอันอาจยังผลให้เกิดการย้ายถิ่นกับข้าราชการครูกลุ่มนี้ได้ โดยที่ข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอันอาจเป็นมูลเหตุการย้ายถิ่นของข้าราชการครูกลุ่มนี้ มีลักษณะจำเป็นบางประการ กล่าวถึงผู้ศึกษามีได้ถามถึงสถานภาพสมรสขณะย้ายถิ่นเมื่อครั้งสุดท้าย และมีได้มีรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะเศรษฐกิจของผู้ย้ายถิ่นขณะนั้น แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาถึงประสบการณ์ในการย้ายถิ่นครั้งนี้ ทำให้ทราบว่าผู้ย้ายถิ่นซึ่งสมรสแล้วจะมีอัตราส่วนการย้ายถิ่นหลายครั้งมากกว่าผู้ย้ายถิ่นหลายครั้งมากกว่าผู้ย้ายถิ่นซึ่งเป็นโสด และจากการศึกษาถึงเหตุผลในการย้ายถิ่นเมื่อครั้งสุดท้ายพบว่าปัจจัยทางสังคม อันได้แก่ ครอบครัวและความผูกพันต่อท้องถิ่นพื้นเพเดิมมีลักษณะสำคัญมากที่สุด ดังนั้นรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะดังกล่าวจึงไม่มีความสำคัญมากนัก

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มข้าราชการครูกลุ่มนี้ ผู้ศึกษาได้มีคำถามถึงความต้องการย้ายถิ่นของข้าราชการครูกลุ่มนี้เท่านั้น แต่มิได้มีคำถามเกี่ยวกับเหตุผลที่ต้องการย้ายด้วยเหตุว่ากลุ่มข้าราชการครูกลุ่มนี้มีลักษณะอาชีพข้าราชการครู การจะถามเหตุผลว่าต้องการย้ายเพราะเหตุใดบางครั้งอาจเป็นการยากแก่การให้คำตอบได้

นอกจากนั้นในแบบสอบถามมิได้ถามเพียงว่าต้องการย้ายหรือไม่เท่านั้น ยังมีส่วนที่ผู้ตอบสามารถตอบได้อีกว่าไม่แน่ใจหรือแล้วแต่เหตุการณ์อีก ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้นำลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรมาศึกษาควบคู่กับความต้องการย้ายถิ่นของข้าราชการครูกลุ่มนี้

ลักษณะทางสังคมและความต้องการย้ายถิ่น

ภูมิลำเนาเดิมและความต้องการย้ายถิ่น

จากคำถามที่ถามถึงความต้องการย้ายถิ่นของจากกรุงเทพฯ กับข้าราชการครู กลุ่มที่ตกเป็นตัวอย่งในการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นน้อยที่สุด คือ มีจำนวนร้อยละ ๒๗.๕ ไม่ต้องการย้ายมีจำนวนร้อยละ ๓๔.๑ และไม่แน่ใจหรือแล้วแต่ เหตุการณ์มีอัตราสูงสุดถึงร้อยละ ๓๖.๔ การที่มีอัตราของผู้ที่ต้องการย้ายต่ำกว่าไม่ต้องการย้าย อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มข้าราชการครูกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีความพอใจต่อสภาพความเป็นอยู่ ในปัจจุบันและเมื่อพิจารณาอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นตามลักษณะประเภทสถานศึกษา กลุ่ม วิทยาลัยครูจะเป็นกลุ่มซึ่งมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายต่ำสุด มีอัตราส่วนของผู้ตอบว่าไม่แน่ใจ แล้วแต่เหตุการณ์สูงสุดและเมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ที่ต้องการย้ายและไม่ต้องการย้ายใน กลุ่มสถานศึกษาทั้ง ๓ กลุ่มพบว่า กลุ่มประถมและวิทยาลัยครูมีความแตกต่างระหว่างอัตราส่วน ของผู้ต้องการย้ายและไม่ต้องการย้ายสูงมาก นั่นคือ กลุ่มประรมมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้าย จำนวนร้อยละ ๒๑.๕ ไม่ต้องการย้ายมีจำนวนร้อยละ ๔๒.๕ ส่วนกลุ่มวิทยาลัยครูมีอัตราส่วน ผู้ที่ต้องการย้ายจำนวนร้อยละ ๑๘.๖ ไม่ต้องการย้ายมีจำนวนร้อยละ ๔๗.๕ มีกลุ่มมัธยม เพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น ซึ่งปรากฏอัตราส่วนผู้ต้องการย้ายถิ่น และไม่ต้องการย้ายถิ่นเกือบ เท่ากัน คือ มีอัตราส่วนผู้ต้องการย้ายร้อยละ ๓๐.๗ ไม่ต้องการย้ายมีอัตราส่วนร้อยละ ๒๕.๔ เมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นและไม่ต้องการย้ายถิ่นตามลักษณะของภูมิลำเนา เดิม พบว่าผู้มีพื้นเพเดิมเป็นคนกรุงเทพฯ มีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายออกต่ำกว่าอัตราส่วน ของผู้ไม่ต้องการย้ายสูงที่สุดทุกกลุ่มสถานศึกษา คือ กลุ่มประถม ผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่กรุงเทพฯ ต้องการย้ายออกจากกรุงเทพฯ เพียงร้อยละ ๒๒.๔ ไม่ต้องการย้ายมีจำนวนร้อยละ ๔๗.๕ ส่วนกลุ่มมัธยมและวิทยาลัยครู ผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพฯ มีอัตราส่วนของผู้ต้องการ ย้ายต่ำกว่าอัตราส่วนของผู้ไม่ต้องการย้ายเช่นกัน กล่าวคือ ในกลุ่มมัธยมมีอัตราส่วนของผู้ ต้องการย้ายอยู่ ๒๕.๕ ไม่ต้องการย้ายมีอยู่ ๓๗.๕ กลุ่มวิทยาลัยครูมีอัตราส่วนของผู้ต้องการ ย้าย ๑๓.๖ ไม่ต้องการย้าย ๕๐.๔

สำหรับผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคอื่น ๆ อัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายและไม่ต้องการย้ายจะมีลักษณะแตกต่าง เป็นแบบแผนที่ไม่แน่นอน

ประสบการณ์ที่เคยย้ายถิ่นและความต้องการย้ายถิ่น

การศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ที่เคยย้ายถิ่นกับความต้องการย้ายถิ่น พบว่า ประสบการณ์ที่เคยย้ายถิ่นอาจมีผลต่อการย้ายถิ่นได้ กล่าวคือ จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้เคยย้ายถิ่นมาแล้วหลายครั้ง จะมีความต้องการย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้เคยย้ายถิ่นเพียงครั้งเดียวหรือไม่เคยย้ายเลย ลักษณะนี้มีลักษณะเป็นแบบเดียวกันทุกสถานศึกษา เช่น ในกลุ่มประถม ผู้เคยย้ายถิ่นมาแล้ว ๓ ครั้ง หรือมากกว่า จะมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายเพียงร้อยละ ๑๐ ในขณะที่ผู้ไม่เคยย้ายเลยจะมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายเป็นจำนวนร้อยละ ๒๓.๔ ในกลุ่มมัธยม ผู้เคยย้ายถิ่นมาแล้ว ๓ ครั้ง หรือมากกว่า ๓ ครั้ง จะมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นอยู่ร้อยละ ๒๐ ในขณะที่ผู้ไม่เคยย้ายถิ่นเลยจะมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นเป็นจำนวนร้อยละ ๓๑.๔ (ตาราง ๒๗)

ลักษณะทางประชากรและความต้องการย้ายถิ่น

สถานภาพการสมรสกับความต้องการย้ายถิ่น

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้กล่าวได้ว่าสถานภาพการสมรสอาจมีผลทำให้เกิดการย้ายถิ่นที่ต่างกันได้ เพราะว่าจากการศึกษาสถานภาพการสมรสกับความต้องการย้ายถิ่นพบว่า ผู้เป็นโสดมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ที่สมรสแล้วในทุกกลุ่มสถานศึกษา ผู้เป็นหม้าย หย่า แยก มีแนวโน้มต้องการย้ายอยู่บ้าง เช่น ในกลุ่มประถม ผู้ต้องการย้ายถิ่นที่เป็นโสด

มีจำนวนร้อยละ ๒๔.๔ ในขณะที่ผู้สมรสแล้วมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายอยู่ร้อยละ ๑๔.๔
ในกลุ่มมีธยมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นที่เป็นโสดมีร้อยละ ๓๔.๐ ส่วนผู้ที่สมรสแล้ว
อัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นมีจำนวนร้อยละ ๒๒.๒ (ตารางที่ ๒๔)

อายุกับความต้องการย้ายถิ่น

อายุก็เช่นเดียวกับสถานภาพสมรส จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้มีอายุน้อยกว่า
จะมีความต้องการย้ายถิ่นสูงสุด และลักษณะเช่นนี้ เป็นแบบเดียวกันทุกกลุ่มทุกสถานศึกษา เช่น
ในกลุ่มประถม ผู้มีอายุระหว่าง ๑๔-๒๗ ปี มีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นสูงสุดถึงร้อยละ
๕๐ ส่วนผู้มีอายุระหว่าง ๓๔-๔๗ ปี จะมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นเพียงร้อยละ ๑๓.๕
เท่านั้น ดังนั้น เราจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้มีอายุน้อยมักมีความต้องการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้มีอายุมาก
(ตารางที่ ๒๔)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและความต้องการย้ายถิ่น

ระดับราชการและความต้องการย้ายถิ่น

ระดับราชการอาจเป็นสิ่งแสดงถึงรายได้ประจำต่อเดือนได้ จากการศึกษาครั้งนี้
พบว่าจะมีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นสูงสุดในกลุ่มผู้มีระดับราชการต่ำสุด คือ ระดับ ๑-๒
และในทางตรงกันข้ามกัน คือ มีอัตราส่วนของผู้ไม่ต้องการย้ายต่ำสุดในกลุ่มผู้มีระดับราชการ
๑-๒ ด้วย ลักษณะเช่นนี้จะ เป็นแบบเดียวกันทั้ง ๓ กลุ่มสถานศึกษา เช่น ในกลุ่มประถมพบว่า
ผู้มีระดับราชการระดับ ๑-๒ มีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นอยู่ในจำนวนร้อยละ ๔๔.๕ และ
มีอัตราส่วนของผู้ไม่ต้องการย้ายอยู่ร้อยละ ๔.๑ ในขณะที่ผู้มีระดับราชการ ตั้งแต่ระดับ ๔
ขึ้นไป มีอัตราส่วนของผู้ต้องการย้ายถิ่นเพียงร้อยละ ๔.๓ และมีอัตราส่วนของผู้ไม่ต้องการ
ย้ายอยู่ถึงร้อยละ ๕๒.๑ เราอาจจะสรุปได้ว่าข้าราชการครูซึ่งมีระดับราชการต่ำน่าจะมี
ความต้องการย้ายถิ่นสูงได้ทีเดียว ถ้าหากว่าเรานำตัวแปรเกี่ยวกับอายุมาพิจารณาพร้อมกับระดับราชการ
อีกครั้งหนึ่ง แต่การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าได้จำแนกข้อมูลออกเป็น ๓ กลุ่มสถานศึกษาแล้ว
ในเมื่อลักษณะที่พบนี้เป็นแบบเดียวกันทั้ง ๓ กลุ่ม ดังนั้นเราจึงอาจกล่าวได้ว่าระดับราชการน่าจะ
ทำให้เกิดการย้ายถิ่นที่แตกต่างกันได้บ้าง (ตารางที่ ๓๐)

การถือกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัย และความต้องการย้ายถิ่น

การที่บุคคลสามารถมีที่อยู่อาศัย เป็นของตนเองได้นั้นจะต้อง เป็นผู้มีฐานะทาง เศรษฐกิจ ค่อนข้างมั่นคงพอสมควร การศึกษาถึงความต้องการย้ายถิ่นของข้าราชการครูกลุ่มนี้ ผู้ศึกษา จึงได้นำลักษณะการถือครองที่อยู่อาศัยมาพิจารณาพร้อมกับความต้องการย้ายถิ่น การศึกษา ครั้งนี้พบว่าผู้มีที่อยู่อาศัย เป็นของตนเองแล้ว จะมีอัตราส่วนของผู้ที่ต้องการย้ายที่อยู่ต่ำ และมีอัตราส่วนของผู้ไม่ต้องการย้ายถิ่นสูงสุด เช่นเดียวกัน ลักษณะ เช่นนี้ เป็นแบบเดียวกัน ทั้ง ๓ กลุ่มสถานศึกษา เช่น ในกลุ่มประถมพบว่าผู้มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีอัตราส่วนของผู้ที่ต้องการย้ายถิ่นอยู่เพียงร้อยละ ๑๓.๔ ในขณะที่มีผู้ไม่ต้องการย้ายถิ่นอยู่สูงถึงร้อยละ ๔๔.๒ และในทางกลับกัน ผู้มีที่อยู่อาศัยด้วยการเช่าอยู่จะมีอัตราส่วนของผู้ที่ต้องการย้ายถิ่นสูงสุด หรือเกือบสูงสุด เช่น ในกลุ่มประถมผู้มีที่อยู่อาศัยด้วยการเช่าอยู่จะมีอัตราส่วนของผู้ที่ต้องการ ย้ายถิ่นสูงถึงร้อยละ ๒๘.๓ เป็นต้น (ตาราง ๓๑) นั่นคือปัจจัยทางเศรษฐกิจอันได้แก่ การ ถือครองที่อยู่อาศัย อาจเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งอาจยังผลให้เกิดการย้ายถิ่นได้ แม้ว่าจากการศึกษา ถึงเหตุผลขณะผู้ย้ายถิ่น เมื่อครั้งสุดท้าย ปัจจัยทาง เศรษฐกิจแทบจะ ไม่มีความสำคัญเลยก็ตาม

ข้อเสนอแนะ

การศึกษา เรื่องแบบแผนและปัจจัยอัน เป็นมูล เหตุการย้ายถิ่นของข้าราชการครู สังกัดกระทรวงศึกษาธิการใน เขตกรุงเทพมหานครครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงแบบแผนการย้ายถิ่น ของข้าราชการครูกลุ่มนี้ ตลอดจนสาเหตุของการย้ายถิ่นเมื่อครั้งหลังสุด และปัจจัยอาจยังผล ให้เกิดการย้ายถิ่นในครั้งต่อไป เนื่องจากการศึกษาในลักษณะดังกล่าวยังมีได้มีผู้ทำการศึกษา มาก่อน ดังนั้น ผลการศึกษาครั้งนี้อาจมีประโยชน์บ้างต่อผู้บริหารงานในด้านการศึกษาของ ประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนด้านการจัดบรรจุบุคลากร ให้ตรงกับความต้องการ และความพอใจของบุคคล อันจะทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานเป็นไปอย่างดียิ่ง นอกจากนี้ ผลการศึกษานี้ อาจ เป็นประโยชน์ในด้านวิชาการบ้างโดยที่จะ เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษา เรื่องในลักษณะเดียวกันนี้ ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง เพื่อสนับสนุนสมมติฐานการศึกษา เรื่อง ลักษณะเดียวกันต่อไป

แม้ว่าการศึกษาคั้งนี้จะทำให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลักษณะแบบแผนการย้ายถิ่น สาเหตุการย้ายถิ่น และปัจจัยอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่นแล้วก็ตาม ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ยังมีข้อจำกัดและข้อบกพร่องหลายประการ เนื่องจากข้อจำกัดเกี่ยวกับทุนทรัพย์และกำลัง ดังนั้น ถ้าจะมีการศึกษาคั้งต่อไปเกี่ยวกับเรื่องในลักษณะเช่นนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้ ถ้าสามารถทำได้ คือ

๑. ควรมีการศึกษาแบบแผนและปัจจัยอันเป็นมูลเหตุการย้ายถิ่นของบุคคลากรหลาย ๆ อาชีพ โดยเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เช่น เกษตรกรที่ย้ายถิ่นตามฤดูกาล หรือทำงานทำในกรุงเทพฯ การย้ายถิ่นของสตรี เข้ามาทำงานในโรงงาน หรืออาชีพบริการในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

๒. ในส่วนที่เกี่ยวกับสาเหตุการย้ายถิ่นถ้าเป็นไปได้ ควรสัมภาษณ์ด้วยตนเองในส่วนที่เป็นคำถามแบบเปิด และควรถามถึงสาเหตุการย้ายถิ่นแต่ละครั้ง ควรมีรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะบางประการ เช่น อายุ สถานภาพสมรส ขณะย้ายถิ่นครั้งแรก และครั้งสุดท้าย นอกจากนั้นควรมีคำถามเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจ อย่างน้อยที่สุดก็ควรมีลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ขณะย้ายถิ่นเมื่อครั้งหลังสุด

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย